

A drinápolyi béke

Sinkovics Istvánnak

„A magyarokhoz

*Pannónok, széthúzón őrizi mindegyikötök
legyverrel jogait, mintha királyi jogart,
szítva könyörtelenül beháborúkat honotokban
és felemészítve, haszon nélkül, erőiteket.
Veszve Zimony, törököt szolgál ma Szlavónia földje,
és oda már Budavár, Isztere is nyög igát:
szándékotok százféle, erőtök százféle mégis,
mintha mi sem történt volna Budán s a Dunán.”*

Verancsics Antal

1. Verancsics Antal nem tartozik jelentős költőink sorába, inkább mint diplomata és történetíró alkotott maradandót; ám hazánk XVI. századi sorsának jellemzésére aligha akadna találébb kép az idézett soroknál. A XVI. század első felében a történelmünket kívülről a török hódítás, belülről a feudális anarchia határozta meg. És ezt a valóságot nem a toll, hanem a kard formálta: a háború és a béke kérdése — sajnos — a XVI. században sem első sorban a diplomáciai tárgyalások során dőlt el. A béketárgyalások legfeljebb a pillanatnyi hatalmi helyzetet rögzítették. Az 1541—1566/68. közötti időszak a magyarországi török hódítás első korszaka: ekkor állandósult az ország politikai (területi) széttagoltsága, ekkor jöttek létre és szilárdultak meg a hódoltság sajátosságai. Ezt a helyzetet tükrözte az 1568-ban megkötött drinápolyi béke. A toll csak követte a kardot, de a jelentősége mégis nagy volt: megteremtette a „hosszú béke” korát. Vázlatunk ennek a kiemelkedő fontosságú szerződésnek előzményeit és rövid elemzését kívánja bemutatni.

2. Buda eleste után az ország három részre szakadt. Erdély elismerte a szultán védnökségét. Ez a függőségi viszony — ha nem is minden esetben — megvédte Erdélyt a török támadásaitól. A királyi Magyarország sorsa viszontagságosabb volt. A Habsburg-pártiak abban reménykedtek, hogy a birodalom segítségével sikerül visszaszorítani a törököt. A várt külső segély azonban nem érkezett meg, vagy ha igen, akkor nem szánta rá magát a döntő csatára. Az ország harmadik területrésze a hódoltság. Ennek különös sajátosságait elsőként Salamon Ferenc tárta fel. Újabban Szakály Ferenc — bővítve Salamon szempontjait — elemezte behatóan a hódoltságot. A magyarországi hódoltság különossége abban rejlik, hogy a török nem tudta felszámolni a feudális magyar államot, nem tudta teljesen beolvasztani a katonailag meghódított területet. Európai terjeszkedése Magyarország területén torpant meg. A magyar végvárok, a nemesség harca jogainak érvényesítéséért, a nagy költséggel járó háborúk, az elfoglalt részek fokozatos elszegényedése: a török bizonytalan helyzetét eredményezte. A hódoltság jellemző tényezői közül e helyen csupán a területi elhatárolást és az adózást emeljük ki.

A török—magyar államközi szerződések során nem volt részletesen leírt határ, csak bizonytalan szélességű határsáv, befolyási övezet létezett, csak a várak hovatarozása volt egyértelmű. A hódoltság határaival több munkájában foglalkozott Salamon Ferenc. A határviszonyok értelmezésekor Szakály Ferenc minimum három, maximum öt területi egységet tételez fel: 1. az az ország rész, amely a török végvári rendszer mögött fekszik; 2. amely a magyar végvárak mögött a királyi Magyarországon van, de a töröknek is adózik; 3. amely az erdélyi vég-

várak mögött helyezkedik el, de a töröknek is adózik; 4. a török és a magyar végvárak közötti sáv; 5. a török és az erdélyi végvárak közötti sáv. Nézetünk szerint az 1. csoportnál még megkülönböztethető volna két rész: olyan, amelyik magyar részre is adózik, vagy olyan, amelyik magyar részre nem adózik.

A hódoltság másik lényeges kérdése az adózás, a béketárgyalások állandó alku témája. A szerződések nem biztosították a magyar király jogait a hódoltságban. A gyakorlat során a magyar földesúr — gyakran a végvárak támogatásával — érvényesítette adószedő jogait. Így a magánjog a közjog és a nemzetközi jog alapjává vált. A török magyarországi hódoltsága a katonai, a gazdasági és a jogi viszonyoknak egymásra hatása a két nép érintkezésében, tükröződésük a mindennapi gyakorlatban és az államközi szerződésekben.

3. Magyarország nemzetközi helyzetét, különösen a portával való viszonyát a Habsburg—Valois és a török—perza ellentét határozta meg alapvetően. A francia uralkodók a törökben látták a Habsburg-ellenes harcuk erős szövetségesét, ugyanakkor a magyar uralkodók, majd később a Habsburgok, a perzsákban keresték az ellensúlyozó erőt.

A rendszeressé vált diplomáciai kapcsolatok a XVI. század elején kezdenek kibontakozni, de esetenként már ezt megelőzőleg is voltak jelentős kezdeményezések. A törökellenes keleti szövetségesek keresésére Zsigmond, majd Mátyás uralkodása alatt történtek az első lépések. Mátyás szövetséget kötött a perza Uzun Hasszán-nal, aki az oszmán török legveszélyesebb ellensége volt. Mátyás nagyvonalú külpolitikájának azonban nem volt folytatása, s a mohácsi csata utáni diplomáciai tárgyalások egészen más történelmi helyzetben, a korábbiaktól eltérően már defenzív alapról indultak.

A kettős királyválasztástól Verancsics Antal második törökországi követjárásáig történt tárgyalások közé is választó vonalként húzható 1541. Buda elfoglalása előtt adófizetés nélküli szerződések jöttek létre a törökkel mint területen kívüli féllal. Az 1528. évi pedig Ferdinánd elismerését — quasi az ország két részre szakadását — jelenti. 1528. és 1533. így egymást kiegészítve adja a lehetőséget a török behatolásokra. Az ország kettéosztottsága egymás elleni viszályok talaja, ami lehetőséget nyújt a kezdetben kívülállónak az egyik „védelmében” a másik, vagy adott esetben mindkettő elleni hódításra. Amolyan róka fogta csuka, csuka fogta róka, török fogta mind a kettőt történelmi helyzet ez.

Buda elvesztése után 1547. június 19-én jött létre az első béke. Ferdinánd nemcsak a status quot kénytelen elismerni, hanem évi 30 ezer arany adó fizetés kötelezettségét is. Ugyanakkor a török is elismerte a hódoltság magyar részre adózását. A szerződés jogi alapokra helyezte az ország három részre szakadását és az 1541 óta végbement változásokat. A későbbi béketárgyalásokon mindig hivatkoztak erre az első békekötésre.

Az 1551. évi erdélyi események jó ürügyül szolgáltak a töröknek támadó hadjárat indítására. A szultán megújította a francia szövetséget; a Habsburgokat szerződészegőknek nevezte, és 1552-ben több ponton megindította a támadást. Eger kivételével mindenütt a törökök diadal-maskodtak, ezért 1553 után a király ismét igyekezett békét kötni. Verancsics első portai követjárása évekig elhúzódott (1553—1559). A tárgyalások során a fő problémát Erdély hovatarozása jelentette. Az 1559. február 1-én kötött béke a tényleges helyzet alapján jött létre. Kölcsönösen elismerték egymás várépítési jogait, a jobbágyok kétfelé adózását. A szerződés eltiltotta a párbajokat. Ferdinándnak követet kellett tartania a portán és továbbra is fizette az évenkénti 30 ezer aranyat. A béke azonban nem lépett életbe, mert 1560-ban, 1562-ben, 1564-ben újat kötöttek. Ezek nem hoztak lényeges változást, csupán a korábbi gyakorlatra hivatkozva kéri a szultánt, hogy a kétfelé adózó falukból a törökök is csak a magyar adónak a felét szedjék be. Erdellyel kapcsolatban továbbra is a török elképzelések érvényesültek.

4. A békekötések ellenére tovább folytak a kisebb háborúk a török—magyar határon. Nem rendeződött a királyi Magyarország és Erdély viszonya, János Zsigmond 1563 óta kísérletet tett az udvarral való megbékélésre, Miksa azonban hátrányos feltételeket akart szabni. Így 1564 őszén kiújult a háború Erdély és a bécsi udvar között. A szultán következetesen ragaszkodott Erdély különállásához. A király és a fejedelem a portán egymás rovására menő diplomáciát folytatott. Mindezek végül is a szultán 1566. évi hadjáratát eredményezték. Az utolsó szultáni hadjárat a török hódoltság első szakaszának katonai betetőzését jelentette. Ezt követte a diplomáciai rendezés. E vonatkozásban is a török volt a kedvezőbb helyzetben, győztes félként hatalmának tetőpontján kezdeményezte a tárgyalásokat. A pillanatnyi erőhelyzetük előnyösebb volt, de mégsem voltak olyan helyzetben, hogy a tárgyalások elé akadályokat gördítsenek. (Kiújult a perza—török ellentét, s a Szülejmán halála után hatalomra jutó Szelim gyenge képességű uralkodó volt, aki szívesebben tartózkodott háremhölgyei társaságában, mint a divánban vagy a katonai táborban. Ő volt az első szultán, aki már nem vezetett személyesen hadjáratot.)

Az 1566. évi kudarc után a bécsi udvar — erdélyi tervei miatt is — ugyancsak békét akart kötni. A hódoltság első évtizedei azt mutatták, hogy a Habsburg-uralom nem tudta véghezvinni a királyság és a fejedelemség egyesítését, a török elleni háborúkban pedig alapvetően a védekező szerepét betöltve, csupán a további terjeszkedés megakadályozását sikerült elérnie. Az 1566. évi hadjárat alapvető a hódoltság határsávjainak kialakításában: Gyula és Szigetvár elését nem kárpótolhatta Tata és Veszprém visszafoglalása. A béketárgyalások vezetésével

Miksa a kor egyik legjelentősebb humanista történetíróját, a gazdag diplomáciai tapasztalatokkal rendelkező Verancsics Antalt bízta meg.

Az öregedő Verancsics hazaszeretetére mi sem jellemzőbb, mint egyik leveléből vett alábbi részlet: „*Hiányozzom hazámnak ekkora bajában s többre becsüljem nála életemet, saját boldogságomat? Megpróbálom megégyeszer, mint hatvanas ember is meg tudom-e mutatni a hazámnak, mennyire szívemen volt épsége, mennyire akartam épségét eddig és a jövőben.*” A követség 1567. augusztus 22-én ért Konstantinápolyba. A tanácskozásról készült aprólékos jelentés jól tükrözi a hódoltság jogi és valóságos viszonyait.

Miksa terjedelmes követi utasítást adott. A leglényegesebb kérdésekben a Szülejmán uralkodása alatt kialakult gyakorlatot követte. Kössék meg a békét nyolc évre — vagy amilyen hosszú időre lehetséges —, a tényleges katonai helyzet alapján, az alattvalókra is kiterjesztve. A kétfelé adózó jobbágyság ugyanúgy fizessenek mint korábban: vagyis az eredeti adó egyik felét a török, a másik felét a magyar földesúr kapja. Veszprém és Tata vagy más várak lerombolását ellenezzék, vagy csak olyan esetben fogadják el, ha a török hajlandó Gyulát és Szigetvárt, illetve Berzencét és Babócsát megsemmisíteni. Erdély a tárgyalások alatt legyen passzív, s ha szükséges erre kényszerítse is a török. Kívánatos volna Erdély fogalmának a tisztázása: János Zsigmond csak a tulajdonképpeni Erdélyt birtokolja, a Részeket adja vissza. Békekötés után János Zsigmonddal szabadon alkudozhassanak. Az évi adóról ne is tárgyaljanak, csak akkor, ha a török kezdeményezi. Igyekezzenek megállapodni évi 20, a legvégső esetben 30 ezer aranyban.

1567. szeptember 21-én kezdődtek a tárgyalások. A szultán nem járult hozzá a hódoltság magyar részre adózásához, sőt közölte, hogy emiatt kész háborúba keveredni. A törökök a béketárgyalások során először és egyben utoljára azzal az elképzeléssel állottak elő, hogy végleges határvonalat kell húzni a két birodalom között. Ez a szándékuk a legszorosabban összefüggésben volt a kétfelé adózás megszüntetésére irányuló törekvésükkel. A kétfelé adózás az egész tárgyalás legtöbb vitát kiváltó problémája volt. Közös falun a török a királyi Magyarország területén lévő, de a törököknek is adózó települést értett. A kétfelé adózást tehát nagyon sajátos módon értelmezték. A török érvelésekkel szemben Verancsics a korábbi gyakorlatra és a korábbi szerződésekre hivatkozott.

1569. január 28-án Verancsics olasz nyelvű beadványt adott át Mehmet nagyvezérnek. Ez a levél a békealkudozás egyik legfontosabb emléke, és ugyanakkor ékes bizonyítéka Verancsics kiváló diplomáciai érzékének. Hatásos fikciókkal igyekezett eredményt elérni: az ország királya a koronázási esküjében védelmet ígért az alattvalóknak, s a vallása nem engedheti meg, hogy a vazallusai más hitűek birtokába jussanak, mert a keresztény népek fellázadnának ellene, s „*így egyedül maradna mint egy arasznyi magyar terület királya.*” Majd a kétfelé adózás igazságos és a korábbi gyakorlaton nyugvó elosztását kérte: „*... alattvaló adófizetők és városok régi állapotukban maradjanak, szolgálva és illette mindkét oldalra, nem két bört, de egy egésznek a felét. ... megosztva az adóalapot és más bevételüket.*” (kiemelés tőlem: B. J.) Verancsics mindezek szellemében kéri a nagyvezér jószándékú közreműködését.

1568. február 17-én a hódoltsági adózáson kívül az összes többi pontban létrejött a megállapodás. A határok megállapítását, a kétfelé adózás kérdését a békekötés megerősítése utánra halasztották. Február 21-én már át is adták a nagyvezérnek a tervezett békepontokat, amelyeket Verancsics Antal még 1567 végén megfogalmazott az 1562-i és az 1564-i békék alapján. A követek február 24-én jártak utoljára a szultánnál, s 1568. március 20-án volt a békeszerződés végtárgyalása. A békeokmányt 25 pontban foglalták össze.

A békét nyolc évre kötötték. Érvényessége kiterjedt János Zsigmondra és egyetemlegesen mindhárom uralkodó alattvalóira. Miksa és János Zsigmond a törököktől függetlenül intézheti egymással a vitás kérdéseiket, sőt a szultán ígéri, hogy nem segíti őt a király ellen, hanem a béke megtartására kötelezi. A békekötés mindenféle viszályt igyekezett megakadályozni, még a párbajt, a kopjatorést is tiltotta. A békekötés után bármely fél részéről foglyul ejtett személyek a rangjuktól függetlenül váltságdíj nélkül szabadon bocsátandók. A rabságból megszököttek élvezhessék a szabadságukat. A katonaszökevényeket azonban egyik fél se fogadja be, sőt kérésre adják ki. A törökök ne folytassanak rabszolgakereskedést, ne rabolhassanak embereket, különösen gyerekeket ne. Ennek megszegőit szigorúan büntessék meg. A saját területén bármelyik fél szabadon építhet vagy javíthat bármilyen építményt. Akármilyen vitás kérdés merül fel, azt azonos számú megbízottak tisztázzák. A fontosabb problémák megoldásában a budai pasa vagy a király valamelyik főkapitánya az illetékes; ha ezek sem képesek dönteni, akkor a megegyezés a két uralkodóra marad.

A békeokmány legfontosabb pontjai közé tartozik a 23—24., amely a közös jobbágyság elosztásával és a határkérdéssel foglalkozik. Ezt csak a helyi adottságok ismeretében, közös bizottságokkal oldhatják meg. „*Mindaddig pedig ... a felek akarara szerint és megelégedésére ... a közös jobbágyság egész ügye abban az állapotban maradjon, amelyben azelőtt volt, s melyben ez idő szerint is van.*” (Kiemelés tőlem: B. J.) Végül az utolsó pont szerint Miksa a béke sértetlensége érdekében évenként 30 ezer arany „*tiszteletteljes ajándékot*” küld a portára.

Májusban török követ járt Bécsben, aki átadta a szultán ajándékát, és a márciusban szentesített békeszerződést. Miksa Verancsics tevékenységét elismerve 1569. október 17-én esztergomi érseknek és kancellárnak nevezte ki.

5. A szerződés jelentős állomása a magyar—török kapcsolatoknak. Lezárta a nagy török hadjáratok korszakát, és közel negyed évszázadra megszüntette a két uralkodó összecsapását. A béke a gyakorlatban nem terjedt ki az alattvalókra. Kötelezték ugyan őket, de ennek nem tudtak érvényt szerezni. Így állott elő, hogy jelentős mértékben nőtt a hódoltság területe, és ugyanakkor a hódoltság magyar részre adózása is kiterjedt és megszilárdult.

Az első fegyverszüneti tárgyalások és békék még kialakulatlan helyzetet tükröznek: a katonai határvonalak a csatában dőltek el, a diplomácia a befolyási övezetek megszerzéséért, a gyakorlat során kialakult helyzet jogi elismeréséért küzdött. A másik adószedése miatt rendre tiltakoztak, de megszüntetni egyiknek sem volt ereje. A korábbi békékhez képest 1568. hozta meg a nagy fordulatot. A drinápolyi béke annak a beismerése, hogy a szemben álló felek nem bírtak egymással, megosztották az ország területén és a felette való hatalmon. A folyamat, ami 1526-ban indult, amelynek jelentős állomása volt 1528. és 1533., és 1541 után már nyitott a kibontakozás útjára lépett: katonailag az 1566. évi hadjárat, diplomáciailag pedig 1568. zárja le. Szentesíti az ország három részre szakadását, de ugyanakkor lehetővé teszi továbbra is a hódoltság magyar részre adózását, végső soron tehát a magyar feudálisizmus továbbélését a török által katonailag megszállt területen.¹

Békés József

A Mezritzky-malom

Eger-völgyi malmok

Ott, ahol a természet erői a Bakony gerincét kettéroppantották, Nagyvázsontól Gyulakesziig fakadnak azok a források, amelyek táplálják az Eger (régőbbi okmányokban, térképeken Eger névvel jelölt) patak vizét. Az Egervíz medencéjét a szaktudomány a Balaton környéki kistájak között második helyen tartja számon. Területe 365 négyzetkilométer.

Eppen kedvező földrajzi helyzete miatt lüktető ér volt ez a völgy sok évszázadon át, az ország testében. A fontos útvonalra, folyópartra fűzte fel lakott településeit, malmait az ember. A bővizű patak kínálta is a lehetőséget malmok építésére. A XIII. század elején kelt okiratok már említik a vázsonyi, a kapolcsi, a diszeli malmokat. Csonkaréti Károly 90—95 ezerre teszi a

¹Helyszűke miatt a hivatkozásokat el kellett hagynunk, csupán a legfontosabb irodalom és kútfőjegyzéket adjuk. *Fekete Lajos*: Szulejmán szultán. Bp., 1967. — *Gökbilgin, Tayyib*: Nagy Szolimán 1566. évi Szigetvár elleni hadjáratának előzményei. Szigetvári Emlékkönyv. Szerk. Ruzsás Lajos. Bp., 1966. — *Hammer Joseph*: Geschichte des Osmanischen Reiches. Zweyte Ausgabe. 2. Band. Pest, 1834. — *Káldy-Nagy Gyula*: Magyarországi török adóösszeírások. Bp., 1970 — Uő: Szulejmán. Bp., 1974. — *Kosáry Domokos*: Magyar külpolitika Mohács előtt. Bp., 1978. — *Podhradzky József*: Néhaj Verancsics Antal esztergomi érseknek példás élete. Pest, 1857. — *Salamon Ferenc*: Magyarország a török hódítás korában. 2. kiad. Bp., 1885. — *Sinkovics István*: Az ország három részre szakadása. Magyarország története. Egyetemi tankönyv. 2. Bp., 1962. — *Sörös Pongrác*: Verancsics Antal élete. Esztergom, 1898. — *Szakály Ferenc*: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Bp., 1981. — *Szalay László*: Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században. Pest, 1859. — *Szántó Imre*: A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541—1593. Bp., 1980. — *Tardy Lajos*: Rapports d' Antal Verancsics ambassadeur du roi de Hongrie a Stambul sur la Georgie (1553—1557., 1567—1568.) Paris, 1971. — Verancsics Antal magyar királyi helytartó esztergomi érsek összes munkái: 3. Első portai követség 1553—1554. Pest, 1858. MHHS 4., 4. Első portai követség 1555—1557. Pest, 1859. MHHS 5., 5. Második portai követség 1567—1568. Pest, 1860. MHHS 6. — *Verancsics Faustus*: Vita Antonii Verantii. SM 1. Buda, 1798.